

Slutrapport för delprojektet *Utveckling av lärarstöd*

Innehåll

Slutrapport för delprojektet <i>Utveckling av lärarstöd</i>	1
1 Bakgrund och förutsättningar	2
2 Projektmål och måluppfyllelse, Hållbar förskola och skola.....	2
2.1 Projektmål	2
3 Avgränsningar	3
4 Projektorganisation.....	4
Styrgrupp	4
5 Tids- och resursplaner	5
5.1 Lärarstöd förskolan	5
5.2 Avvikelser förskolan	5
5.3 Lärarstöd grundskolan.....	6
5.4 Avvikelser grundskolan	6
6 Budget.....	7
6.1 Budget förskola	7
6.2 Budget grundskola	7
7 Arbetsmodell	7
7.1 Lärarstöd förskola	7
7.1.1 Fas 1-Utvecklingsfas	7
7.1.2 Fas 2-Testfas.....	9
7.2 Lärarstöd grundskola.....	10
7.3 Grundkurs i LHU, för grundskolan, arbetsmodell enligt 1).....	12
8 Sammanfattning.....	14
8.1 Förskolan.....	14

1 Bakgrund och förutsättningar

I juni 2015 beviljades Barn- och ungdomsnämnden medel avseende hållbar utveckling/giftfri förskola och skola. I den övergripande projektplanen, bilaga R, finns en beskrivning av hur detta delprojekt är en del av hela projektet Hållbar förskola och skola.

Utifrån de behov som framkom i behovsanalyserna av vilken form av stöd som behövdes för att kunna bedriva en god undervisning för en hållbar framtid, dvs LHU, i både förskola och skola, utvecklades både lärarhandledningar och utbildningar inom LHU.

Delprojektledare tillsattes till dels förskolans utvecklingsarbete och dels skolans utvecklingsarbete. Delprojektledare för skolan gick efter några månader vidare till annan tjänst, vilket gjorde att huvudprojektledaren fick ta vid det ej avslutade arbetet. I och med bland annat detta och att layout arbetet krävde mer arbetstid än vi räknat med tog utvecklingsarbetet för skolan ca 8 månader längre tid än beräknat. Istället för att vara klart till november 2017 blev arbetet klart till juni 2018.

2 Projekt mål och måluppfyllelse, Hållbar förskola och skola

2.1 Projekt mål

- Personal från samtliga förskolor, skolor och andra berörda verksamheter inom BoU har erbjudits utbildning gällande kemikalier i vardagen. (Uppnått. Redovisas i delprojekt Giftfri förskola samt Kemikaliesmart skola.)
- Samtliga förskolor och skolor har påbörjat arbetet med att fasat ut material som innehåller kemikalier som inte bör finnas i barns omedelbara inom- och utomhusmiljö. (Uppnått. Redovisas i delprojekt Giftfri förskola samt Kemikaliesmart skola.)
- Minst 25 % av totala antalet förskolor och grundskolor lokaliserade i Linköpings kommun ska ha påbörjat utveckling av ett långsiktigt systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling som engagerar hela den pedagogiska personalgruppen. (29 % uppnått. Redovisas i delprojekt Systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling.)
- Lärarstöd inom området kemikalier i vardagen har tagits fram, utprovats och utvärderats för F-3 samt 4-6, kopplat till befintliga NTA-teman:
 - En undervisningsmodell, framskriven i en lärarhandledning, bilaga S och T, anpassad för hela grundskolan årskurs F-9, har tagits fram, utprovats och utvärderats. Undervisningsmodellen kan användas inom alla arbetsområden och alla ämnen, samt stimulerar ämnesövergripande samarbete. En utbildning till lärarhandledningen har utprovats, utvärderats och finns tillgänglig via företaget Lärandevision. Utbildningen har genomförts på flera av de skolor som beviljats utvecklingsmedel för LHU. Arbetsmodellen för detta beskrivs längre ned i rapporten.

- Lärarstöd inom området hållbar utveckling har tagits fram, utprovats och utvärderats för förskolan.
 - En lärarhandledning har tagits fram, utprovats och utvärderats, bilaga U. En utbildningsserie tillhörande lärarhandledningen har utvecklats, utprovats och utprovats samt genomförts på flera av de förskolor som beviljats utvecklingsmedel för systematiskt arbete med LHU. Arbetsmodellen för detta beskrivs längre ned i rapporten.

Effektmål

- Förskolor och skolor lokaliserade i Linköpings kommun ska ha en internt uppbyggd kunskap om kemikalier i vardagen samt kontinuerligt göra medvetna materialval och arbeta för en giftfri miljö.
 - Lärarhandledningen för skolan har flera exempel tagna från kemikaliesamhället för att ge stöd till alla lärare, oavsett ämne eller undervisningsområde, att skapa förståelse för kemikaliesamhället. (Övrigt arbete redovisas i delprojekt Giftfri förskola samt Kemikaliesmart skola.)
- Förskolor och skolor som arbetar systematiskt, långsiktigt och genomgripande med lärande för hållbar utveckling ska efter projekttiden omfatta minst 25 % av totala antalet förskolor och grundskolor.
 - (29 % uppnått. Redovisas i delprojekt Systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling.)
- Ett systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling ger ett långsiktigt engagemang och lust till ökat lärande hos barn och elever.
 - Lärarhandledningarna tillsammans med utbildningarna, inom både förskola och skola, stimulerar lärande för hållbar utveckling.

3 Avgränsningar

Denna rapport avser delprojektet *Utveckling av lärarstöd*. Detta innebär att följande skett inom egna delprojekt i det övergripande projektet ”Hållbar förskola och skola”:

- ”Giftfri förskola” samt ”Kemikaliesmart skola”: Råd och stöd i arbetet med att gå igenom och rensa bort produkter och varor som kan innehålla farliga kemikalier i förskole- eller skolmiljön, ersätta produkter som innehåller kemikalier eller ge stöd till förskolepersonal, lokalplanerare och upphandlare i arbetet för att nå giftfria fysiska miljöer på förskolor och skolor. Dessa delprojekt är slutredovisade av miljösamordnare och projektledare Helga Nyberg.
- ”Systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling”: Förskolor och skolor hade under våren 2016 möjlighet att söka utvecklingsmedel för att under ht2016-vt2018 påbörja eller vidareutveckla ett systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling (LHU), enligt styrdokument. Se specifik projektrapport för detta.

4 Projektorganisation

Styrgrupp

Styrgruppens medlemmar inklusive styrgruppsordföranden har slutat i Linköpings kommun under projektperioden. Det har inneburit en svårighet för projektledningen att vid korta styrgruppsmöten hinna med och ge en rättvis helhetsbild av ett projekt i den här storleksordningen med samtliga dess delprojekt. Det har liksom blivit en svårighet för den nya styrgruppen att sätta sig in i delprojektens gedigna bakgrund, nuläge och långsiktighet. Projektplaner, styrgruppsanteckningar med mera har under hela projektperioden funnits tillgängliga i styrgruppens samarbetsrum. Förändringar i styrgrupp:

- Skolchef Christel Horsak (tidigare Barn- och ungdomschef Lars Rejdnell), deltar i mån av tid.
- Enhetschef Sektionen för resurs och stöd Christina Haglund (tidigare Enhetschef för Metodstöd, Elisabeth Fridsäll Emilsson).
- Områdeschef grundskola Patrik Landström har haft ordföranderollen då skolchef ej kunnat närvara, områdeschef förskola Ingela Hultin Sabel (tidigare Skolområdeschef Västra, Mikael Ejerblom).

Projektledare

Ann-Sofi Johansson, utvecklingsledare, Didaktikcenter

Delprojektledare

Sofie Eldh, delprojektledare, Didaktikcenter

Utvecklingsgrupp

Elin Beck-Friis, förskollärare, Förskolan Majahuset, Linköping
Anna-Karin Borkmar, förskollärare, Nannas förskola, Linköping
Camilla Tirza, förskollärare, Förskolan Furubackavägen 2, Linköping

Didaktiker

Eva Ärlemalm Hagsér, doktor i lärande för hållbar utveckling i förskolan, forskare och universitetslektor, Mälardalens Högskola.

Testförskolor utbildningskoncept

Förskolor Vidingsjö, Förskolechef Anneli Träff, 36 pedagoger.
Förskolor T1, Förskolechef Charlotta Foucard, 100 pedagoger.

5 Tids- och resursplaner

5.1 Lärarstöd förskolan

Detta är den ursprungliga aktivitets- och tidsplanen. För avvikelser se noteringar nedanför tabell.

Tidsplan Utveckling av lärarstöd

	Ht2015					Vt2016					Ht2016					Vt2017					Ht2017					-> ff		
	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	8	9	10		11	12
Lärarhandledning samt utbildning - förskolan																												
Utlysning av projektjänst 1+0,5 år, 40+10 %																												
Projektjänst (administration, revideringsarbete, kontakter med utvecklare och författare, sammankallande, osv)																												
Behovsanalys (diskussion förskolechefer samt enkät)																												
Engagera utvecklingslärare via förskolechefer																												
Engagera och avtal med didaktiker																												
Utvecklingsarbete och författande av utprovningsserier																												
Planering och inbjudan utbildningsserie inkl utprovning																												
Utbildning av utbildare																												
Utbildning/utprovning																												
Utvärdering och uppföljning																												
Revidering slutversion																												
Resultatrapportering till nämnd och förskolechefer																												
Årlig alt halvårs utbildning erbjuds lokalt framåt																												
Spridning av handledning och utbildning via konferenser och nätverk																												

5.2 Avvikelser förskolan

Nedan uppräknade punkter är avvikelser från ursprunglig tidsplan pga. att projektjänst tillsattes senare än tidsplanen uppgav:

- Behovsanalys via enkät februari 2016. (Diskussion med förskolechefer genomfördes enligt plan.)
- Engagera utvecklingslärare samt didaktiker tillsattes under mars 2016.
- Planering och inbjudan utbildningsserie inklusive utprovning och utvärdering sker under våren 2017.
- Revidering av slutversion av lärarhandledningen sker i början av hösten 2017. (Utbildningar genomförs enligt plan under hösten 2017.)
- Resultatrapportering till nämnd och förskolechefer har efterfrågats av projektledare. Styrgrupp har angett att de själva stått för denna rapportering, dvs ej genomförd av projektledare.

5.3 Lärarstöd grundskolan

Detta är den ursprungliga aktivitets- och tidsplanen. För avvikelser se noteringar nedanför tabell.

	Ht2015					Vt2016					Ht2016					Vt2017					Ht2017					->		
	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12	ff
Lärarstöd samt utbildning – 4-6																												
Behovsanalys (diskussion rektorer samt enkät)																												
Utläysning av projektjänst 1+0,5 år, 40+10 %																												
Projektjänst (administration, revideringsarbete, kontakter med utvecklare, författare, samarbetspartners, sammanställande, osv)																												
Engagera och avtal med didaktiker																												
Engagera utprovning lärare via rektorer																												
Insamling av idéer och framtagning av utprovningssversion																												
Utbildning/utprovning																												
Utvärdering och uppföljning																												
Revidering, författande och sammanställning av slutversion																												
Resultatrapportering till nämnd och rektorer																												
Utbildning av utbildare																												
Årlig alt halvårs utbildning erbjuds lokalt framåt																												
Spridning av lärarstöd och utbildning via konferenser och nätverk?																												

5.4 Avvikelser grundskolan

Nedan uppräknade punkter är avvikelser från ursprunglig tidsplan:

- Delprojektledare tillsätts i mars.
- Behovsanalys genomfördes i samarbete med Håll Sverige Rent i mars 2016. Istället för enkät görs en mer djuplodad undersökning genom besök på skolor och lärarintervjuer. Förberedelse inför och del av behovsanalys genomförs av projektledaren, då delprojektledaren ej ännu är på plats.
- Behovsanalysen resulterade i att en förändring av utvecklingsplan behövde göras. Istället för två lärarstöd behövde följande utvecklas:
 - enbart en lärarhandledning, med exempel från kemikaliesamhället tas fram, med kopplad utbildning och som kan användas av alla lärare i hela grundskolan.
 - ett utbildningskoncept för att i kollegiala lärgrupper arbeta med grundläggande utbildning i LHU och handlingsplaner för arbete med eleverna. Detta utbildningskoncept fanns klart redan under våren 2016.
- Delprojektledaren går vidare till annan tjänst från jan-2017. Projektledaren tar över. Denna har dock inte utrymme i tjänst att hinna driva även detta delprojekt enligt full tidsplan.
- Utbildning och utprovning blir klart i augusti 2017 istället för som planerat maj 2017.
- Sammanställningen av slutversion, där arbete med korrekturläsare och layout ingår, tog längre tid än vi ursprungligen räknat med. Layout arbetet var betydligt mer omfattande än vi från början föreställt oss. Materialet blev helt klart och utlagt på www.linkoping.se/LHU i juni 2018.
- Utbildningar i undervisningsmodellen har trots avvikelserna angivna ovan kunnat hållas, till och med före tidsplan. Dessa erbjuds från aug 2017.
- Resultatrapportering till nämnd och förskolechefer har efterfrågats av projektledare. Styrgrupp har angett att de själva stått för denna rapportering, dvs ej genomförd av projektledare.

6 Budget

Projektet har hållit sig inom budgetramarna.

6.1 Budget förskola

Budget Utveckling av lärarstöd för förskolan 2015-2017	
Kostnader	
Projektjänst 40 % utvecklingsfasen	262 500
Projektjänst 40 % revideringsfasen	134 000
Lärare/förskollärare utvecklare/utprovare	75 600
Universitet köp av tjänst	67 000
Tryck och lay-out	30 000
Utbildningsserie utprovning	13 750
Tryck slutversion	10 000
Övrigt	7 150
Delsumma kostnader	600 000

6.2 Budget grundskola

För grundskolan fanns avsatt 600 000 kr för respektive lärarstöd F-3 och 4-6. Enbart en handledning behövde utvecklas och denna höll sig inom budget med ca 580 000 kr förbrukat. Projektid för behovsanalys, att ta fram utbildningskoncept och finna lämpligt material för LHU i grundskolan omfattade 180 000 kr av resterande 600 000 kr. Budgetavvikelsen meddelades styrgrupp vt 2017.

7 Arbetsmodell

7.1 Lärarstöd förskola

7.1.1 Fas 1-Utvecklingsfas

Hösten 2015	Behovsanalys del 1: Gruppdiskussion i förskolechefsnätverket, av vilken form av stöd förskolepedagoger behöver för att kunna bedriva en god undervisning för en hållbar framtid.
Januari 2016^{a)}	Behovsanalys del 2: Enkät skickas ut till förskolechefer. Sammanställning av resultat av behovsanalys.
Februari 2016^{b)}	Samarbete med didaktiker Eva Ärlemalm Hagsér inleds.
Mars 2016	Förfrågan till förskolechefer om de har några förskollärare som skulle kunna delta i projektets utvecklingsgrupp. Därefter val av förskollärare till utvecklingsgrupp utifrån intresseanmälningar från förskolechefer.

Mars-september 2016^{c)}	Utbildning av utvecklingsgrupp. Framtagning av innehåll till lärarhandledning, (förskollärarna arbetar praktiskt ute i verksamheterna samt dokumenterar och samlar in material till lärarhandledningen, både med text- och bildmaterial). Eva Ä-H utbildar samt gör verksamhetsbesök.
Hösten 2016	Insamling av textmaterial från utvecklingsgruppen, i form av praktiska undervisningsexempel. Eva Ärlemalm Hagsér författar de didaktiska delarna av handledningen.
November-december 2016^{d)}	Korrekturläsning, layout.
Januari 2017	Tryck av lärarhandledning, första upplagan.

- a) Enkät konstrueras utifrån resultat från förskolechefernas gruppdiskussioner. Enkäten skickas ut till förskolechefer med önskemål om att de samt arbetslagsledare ska besvara enkäten. Analysen blir att utifrån förskolechefernas samt arbetslagsledarnas svar är att de upplever att det finns begränsade kunskaper inom LHU (och dess många olika tillhörande områden) vill de ha "allt" vi frågat om. Det eftersöks en lärarhandledning som är lätt att ta till sig och som enkelt kan omsättas och användas i verksamheten, man vill ha något handgripligt och verksamhetsnära. Den befintliga litteraturen på marknaden motsvarar inte de behov som verksamheterna har. Flera önskar även att det finns utbildning kopplat till lärarhandledningen. Önskemål om en materiallåda fanns, men har inte tillgodosetts då lärande för hållbar utveckling handlar om ett gemensamt förhållningssätt och samsyn i stor utsträckning. För sammanställning av behovsanalys via enkät, se bilaga V.
- b) Eva Ärlemalm Hagsér är forskare och universitetslektor vid Mälardalens högskola. Eva har doktorerat med Ingrid Pramling Samuelsson, professor i pedagogik som handledare, vid Göteborgs universitet, och lade 2013 fram sin avhandling "Engagerad i världens bästa? Lärande för hållbarhet i förskolan".
- c) Arbetsupplägg för utvecklingsgruppen under 2016.

V. 11	Presentation av utvecklingsgrupp, upplägg för projektet, genomgång av litteratur, introduktion till LHU etc.
V.11-13	Inläsning av litteratur.
V.14 3 dagar	Arbetsmöte, diskussioner, upplägg. Under dessa tre dagar arbetar utvecklingsgruppen med att diskutera inläst litteratur samt metoder och arbetssätt som de sedan kommer att arbeta med under kommande månader ute i respektive verksamheter.

V.22	1 dag	Arbetsmöte. Vi samlar ihop gruppen för att diskutera arbetets gång, gruppen delar med sig av upplevelser och erfarenheter kring arbetet med metoder och exempel. Gruppen ändrar om och lägger till det som behövs.
V.38	3 dagar	Arbetsmöte med diskussion kring arbetets gång. Insamling av allt material såsom observationer, dokumentationer etc.

- d) Texterna i handledningen har korrekturläst av Anette Bågesund, kvalitetskoordinator, utbildningsförvaltningen samt Maria Hampusgård, genuspedagog, Didaktikcenter.

7.1.2 Fas 2-Testfas

December 2016^{a)}	Utveckling av utbildningsserie.
Våren 2017	Utförande av utbildningsserien i två olika förskoleområden, inklusive utvärdering av lärarhandledning och utbildningsseriernas innehåll. Förskoleområde Vidingsjö, utbildningsserie på tre delar á 2,5 h per gång. Förskoleområde T1, utbildningsserie i tre delar á 1h per gång.
Juni 2017	Sammanställning utvärdering av lärarhandledning och utbildningsseriernas innehåll, bilaga X.
Augusti 2017	Revidering av utbildningsupplägg utifrån utvärderingarnas resultat.
September 2017	Revidering av innehåll utifrån utvärderingarnas resultat samt tryck av lärarhandledning, andra upplagan och slutversion, bilaga U. Finns för utskrift på www.linkoping.se/LHU .
Ht 2017- vt 2018	Genomförande av utbildningsserier på flera av de förskolor som beviljats utvecklingsmedel för systematiskt arbete med LHU.

a) Se bild nedan för innehåll i utbildningsserien.

7.2 Lärarstöd grundskola

Januari- februari 2016	En behovsanalys behövde göras inom skolan för både delprojekt Kemikaliesmart skola och för Utveckling av lärarstöd. Samtidigt planerade Håll Sverige Rent att ta fram undervisningsexempel för en Kemikaliesmart skola, finansierat av Kemikalieinspektionen. Beslut togs att effektivast och bäst resultat bör skolbesök med tillhörande intervjuer av så många olika lärare som möjligt ge. Projektledarna Helga Nyberg och Ann-Sofi Johansson planerar dessa skolbesök tillsammans med Håll Sverige Rent. Intervjuunderlag, se bilaga Y och Z.
Mars-april 2016	Enskilda intervjuer genomförs av 7-10 lärare på 5 olika skolor. Skolorna är utvalda utifrån att vara en blandning av nya och gamla, mindre och större samt riktade mot olika åldersgrupper. Rundvandring och intervju med vaktmästaren är en del av besöket. Intervjuerna resulterade i nedanstående beslut för detta delprojekt: Två olika delar behövs: 1) En grundutbildning i vad LHU innebär (för alla) och hur man gemensamt kan planera för detta på en skola, se arbetsmodell nedanför denna tabell. 2) Exempel på hur man kan använda en undervisningsmodell som stimulerar LHU och samtidigt ger exempel på hur man kan undervisa med framtidshopp i kemikaliesamhället, oavsett arbetsområde, ämne eller åldersgrupp.

Maj-juni 2016	<p>1) En grundutbildning i LHU har tagits fram och genomförts på flera skolor som beviljats utvecklingsmedel för systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling (LHU). Den har genomförts på två olika sätt, beroende på skolornas önskemål och möjlighet att förlägga gemensam personaltid för utbildning och utvecklingsarbete. Dels har inspirationsföreläsningar erbjudits för att starta diskussioner om vad lärande för hållbar utveckling innebär. Dels har en utbildningsserie inom LHU, utifrån Temperleys tankar för kollegialt lärande, erbjudits där hållbarhetspedagoger handlett förstelärare, arbetslagsledare, projektledare m fl som drivit utvecklingsarbetet på skolan. Se arbetsmodell nedan för denna tabell</p> <p>2) Tjänsteköpsavtal skrivs med författarna, som är noga utvalda i diskussion med den referensgrupp av forskare som hör till delprojektet Systematiskt arbete med lärande för hållbar utveckling. Författarna: Ola Uhrqvist, ph d i miljövetenskap och solärare på Folkungaskolans gymnasium. Lisa Carlsson, Ingvar Lindqvist pristagare, har undervisat i hållbar utveckling på Linköpings Universitet samt no-lärare på Berzeliuskolans gymnasium. Båda driver företaget Lärandevision där de utbildar andra lärare i LHU.</p> <p>2) En referensgrupp med lärare från olika ämnesområden och olika skolåldrar samlas, för att mötas under 4 tillfällen hösten 2016. Dessa utgör bollplank, idégeneratorer och en kvalitetssäkring för att materialet ger exempel anpassade efter respektive åldersgrupps behov.</p>
Ht 2016	<p>2) Ola och Lisa skriver fram en undervisningsmodell, kallad EPOSEA-modellen, i kontinuerlig diskussion med referensgruppen.</p>
Vt 2017-sep 2017	<p>2) Utprovning av exempel i klassrummen. I slutet av vt 2017 även utprovning av en halvdags utbildning i modellen. Materialet revideras av författarna, utprovningslärare bidrar med texter.</p>

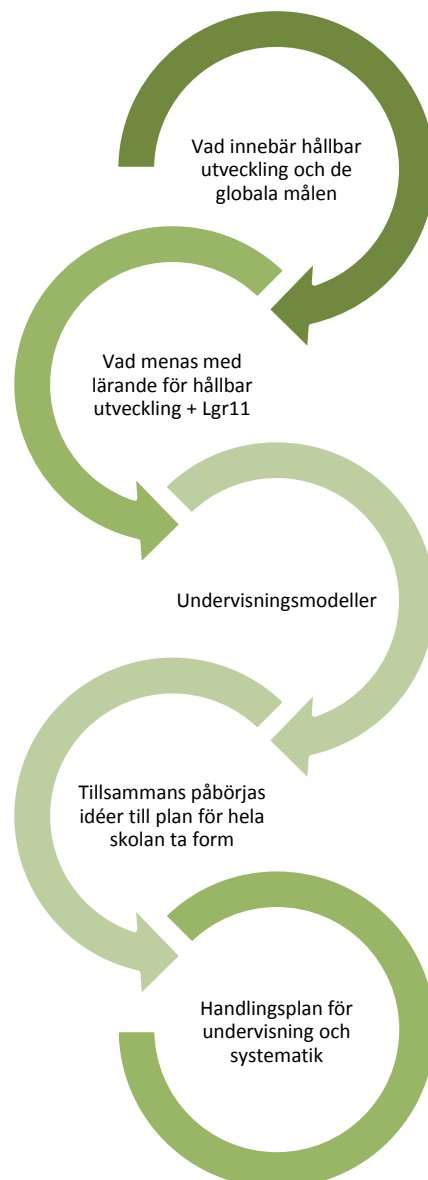

Aug 2017- maj 2018	2) Ola Uhrqvist utbildar hela personalgrupper på flera skolor som beviljats medel för systematiskt arbete med LHU. Utbildningen har utvecklats och omfattar 1,5-2 h för att rymmas inom en arbetslags-tid. Kontaktuppgifter till utbildarna och författarna finns via företaget Lärarvision alternativt i outlook kontaktlista.
Okt 2017-jun 2018	2) Korrekturläsning, ytterligare revidering, layout, ytterligare korrektur och revidering, slutlig layout. Slutversion av lärarhandledningen ”Handling för hållbarhet. En undervisningsmodell som stimulerar lärande för hållbar utveckling – med exempel från kemikaliesamhället.”, se bilaga S och T. Denna finns även för utskrift på www.linkoping.se/LHU . 2) Ingen särskild koppling har gjorts i lärarhandledningen till NTA-teman utan istället kan undervisningsmodellen kopplas till samtliga arbetsområden och ämnesområden och åldersgrupper, inklusive NTA. Flera av de skolor som beviljats utvecklingsmedel för lärande för hållbar utveckling (LHU), har bland annat nyttjat både utbildning och lärarhandledning och använder undervisningsmodellen ”EPOSEA” aktivt i undervisningen. Detta har de bland annat redovisat om i sina slutredovisningar på hållbarhetsforumet i april 2018, se redovisningar i bilaga mapp BB.

7.3 Grundkurs i LHU, för grundskolan, arbetsmodell enligt 1)

För att nå långvarig effekt i klassrummet har processtöd i kollegialt lärande erbjudits, via hållbarhetspedagoger, genom Enheten för metodstöd. Hållbarhetspedagogerna för skolan har bestått av Ann-Sofi Johansson, utvecklingsledare, Ulrika Johansson, utvecklingsledare och Anette Nyberg, förstelärare. Stödet har getts till förstelärare eller annan personal som driver det kollegiala samsynsarbetet på skolan. Hållbarhetspedagogerna har stöttat några verksamheter mycket frekvent, speciellt de som arbetar kontinuerligt med kollegiala lärandegrupper för hela personalen, där planeringsmöten och stöttning för fortsatt arbete skett mellan varje kollegial träff. I arbetet på vissa skolor har hållbarhetspedagogen hjälpt till med ett slags diskussionsprotokoll som arbetsmaterial för att tillsammans hitta hur man ska arbeta gemensamt och ämnesövergripande med LHU på hela skolan. Se exempel i bilaga N. Exempel på vad denna typ av protokoll, under styrning, kan resultera i finns som bilaga O, P och Q. Processen för att nå ett lärande för hållbar utveckling är liknande på de olika skolorna, se figur 1. Efter att man diskuterat vad hållbar utveckling innebär och vad som menas med lärande för hållbar ut-

veckling beror fortsättningen på hur det ser ut på den skola man befinner sig. Antingen börjar man samplanera hur man ska få LHU att genomsyra undervisningen och gör en plan för detta alternativt börjar man i den egna undervisningen med olika undervisningsmodeller. Behovet av båda har visat sig lika stort på de skolor vi stöttat. Det vi upptäckt är att det tar tid att förstå vad först holism innebär och därefter pluralism. Vi måste återkomma till dessa delar gång på gång på gång och det är viktigt att skolorna fortsätter återkomma till innebörden av ett pluralistiskt förhållningssätt i undervisningen även fortsättningsvis. Ett pluralistiskt förhållningssätt är en förutsättning för LHU. Flertalet skolor har vittnat om hur viktigt det är att få stöttning i hur man kommer vidare i detta arbete för att få en fortsatt utveckling inom LHU. Till vår hjälp har vi bland annat använt ”Education for change”, bilaga XX, som har fungerat som ett uppslagsmaterial för lärarkollegierna.

Figur 1

8 Sammanfattning

8.1 Förskolan

Utvecklingsgruppen haft ett gynnsamt arbetsklimat med drivna och engagerade förskollärare som bidragit med stoff till lärarhandledningen. Projektet har även haft ett gott samarbete med Eva Ärlemalm Hagsér som varit ett didaktiskt stöd till pedagoger och projektledning.

Det var initialt svårt att engagera förskollärare i utvecklingsarbetet, vilket skulle kunna bero på svårigheten att få tag på vikarier till förskolorna. Antal förskollärare som anmälde sig var inte så många som förväntat vilket ledde till en något mindre utvecklingsgrupp än beräknat. Detta löstes genom att engagera ett antal extra förskollärare ute på de redan representerade förskolorna. Således fick utvecklingsgruppen det antalet förskollärare som var önskvärt från början samt det material som behövdes till lärarhandledningen.